

16.juuni 2026 Kohtumine Eesti Ajalooliste Hoonete Ümarlaura esindajatega
kultuuripärandi tuleviku teemal – „uus muinsuskaitse“

Teema: Riiklik strateegiline algatus „Uus muinsuskaitse“

Kohtumise eesmärk: Esitada ettepanekud ehituspärandi ja muuseumivaldkonna päästmiseks ning rahastusmudeli reformimiseks RES 2028–2034 raames.

Osapooled: Riigikogu kultuurikomisjon ja EAHÜ delegatsioon

Delegatsiooni koosseis:

Tõnu Kiviloo (EAHÜ, Mõisakoolid),
Kaido-Allan Lainurm (Mõisate Ühendus, Muinsuskaitse Nõukogu),
Anti Toplaan (EELK),
Ignatios Indrek Rand (EAÕK).

Ülevaade:

1. **EAHÜ fookus**
Toimida sillana riigi ja pärandit ülalpidavate omanike vahel. Pärand ei ole kulu, vaid regionaalne ja turismi ressurss, sotsiaalse toimetuleku tagatis.
2. **Kriisidiagnoos**
32% ehituspärandist on avariilises või halvas seisus (1612 hoonet). Riiklik toetus 2025.a katab ca 18% omanike põhjendatud vajadusest.
Rahastusauk: 2025.a remondivõla küsimine 24 mln €, riigi panus 4,33 mln €.
3. **Muuseumide fenomen**
Eesti on Euroopa tipus külastatavuselt, kuid hoidlate kriis vajab **100 miljoni euro suurust strateegilist investeeringut** sh turvalist lahendust erakollektsioonidele ja kogudele.
4. **„Uus muinsuskaitse – kohanev pärandivalitsemine“**
Üleminek asjakeskselt kaitselt regionaalpoliitilisele haldamisele (*heritage management*), partnerlusele ja nõustamisele.
5. **Rahastusettepanek**
Suurendada toetusmahte järkjärgult, jõudes **2034. aastaks 20 miljoni euroni aastas**, kasutades ka RKAS-i finantshooba (50% müügitulust pärandisse). Suurgrandid (300k €) ja lihtsustatud väikekulud (50k €). Regionaalse ebavõrdsuse lõpetamine

SELETUSKIRI:

EAHÜ SEISUKOHAD JA OOTUSED RIIKLIKULE POLIITIKALE

1. EAHÜ tutvustus ja visioon

Eesti Ajalooliste Hoonete Ümarlaud (EAHÜ) on koostöövõrgustik, mis koondab ajalooliste hoonete omanikke, kirikukogudusi, mõisate ühendusi läbi katusorganisatsioonide, muuseumi ja maa-arhitektuuri eksperte.

Visioon Pärandihoid on Eesti elujõu ankur ja riikliku identiteedi vundament.

Eesmärk Liikuda objektide passiivselt säilitamiselt aktiivsele **pärandihaldusele** (*heritage management*), integreerides ajaloolise keskkonna majandusse ja regionaalarengusse. Pärandi kestlik hoidmine läbi aktiivse kasutuse, väärtustades traditsioonilisi oskusi ja regionaalarengut.

2. Statistiline ülevaade

Valdkonna seisund arvudes

Eesti kolmanda sektori maastik on juriidiliselt rikas, kuid sisuliselt haavatav. Registrateeritud andmetel on Eestis üle 44 000 mittetulundusühingu, millest andmete korrastamise käigus on selgunud, et **vaid 50–55% on realselt tegevad ja aktiivsed**. Suur osa uutest ühingutest on projektipõhised ja lühiealised (eluiga alla 5 aasta), mis hääbuvad ressursside lõppemisel või eestvedajate läbipõlemisel.

Selles kontekstis eristuvad **ehitismälestised, muuseumid ja kirikukogudused**, mis moodustavad Eesti kolmanda sektori kõige pikaealisema ja stabiilsema „raudvara“.

Riiklikus kultuuriväärtuste registris on arvel kokku **25 977 mälestist**. Nendest on:

Kunstimälestised: 12 514

Arheoloogiamälestised: 6707

Ehitismälestised: 5030

Ajaloomälestised: 998

Ajaloolised looduslikud pühapaigad: 561

Veealused mälestised: 121

Tehnikamälestised: 35

Muinsuskaitsealad: 11

Muuseumimaastik

Eestis on ca 100–170 muuseumi juriidilist keha ja 230 ekspositsiooni. Kogudes on **üle 7,1 miljoni museaali**, kuid nende säilitamistingimused on kriitilised. **Külastatavus** 2,6–2,7 miljonit külastust aastas (peaaegu 2 külastust elaniku kohta), mis on Euroopa tippnäitaja.

Kriisivalmidus avalikus- ja erasektoris

Puuduvad turvalised pinnad museaalide evakueerimiseks ohu korral.

Mälestiste säilimise reaalne taustpilt on häirekellaks. Ehitismälestiste seisukorra analüüs näitab, et kuigi heas või rahuldavas seisukorras on 62,74% objektidest, siis **tervelt kolmandik ehk ligikaudu 32% meie ehituspärandist (1612 hoonet) on halvas või otseselt avariilises seisukorras** (ametlikult on avariilisi ehitisi 384 ja halvas seisus 1228). Muinsuskaitseameti (MKA) eelarve ja pärandiomanike tegeliku vajaduse - remondivõla käärid on ületamatud. 2026. aasta mälestiste toetuste tähtajalises põhivoorus esitati **442 taotlust kogusummas 16 790 277 eurot**, millest riik suutis rahuldada vaid **86 taotlust**

eelarvega 2 491 455 eurot. Omandireformi reservfondi (ORF) täiendavasse vooru esitati **88 taotlust mahus 7 311 202 eurot**, millest rahastuse sai **19 objekti summas 1 840 000 eurot**. Kokku küündis omanike põhjendatud vajadus remondivõla leevendamiseks 2026. aastal **üle 24 miljoni euro**, millest riigi ja ORF-i ühine võimekus kattis kõigest **4,33 miljonit eurot**.

Süveneva riigieelarve defitsiidi tingimustes riigi otsesed toetusvõimalused jooksvatest vahenditest ei suurene, mistõttu ajaloolised hooned hävivad kiirenevas tempos. Senine süsteem, mis keskendub pelgalt objektide passiivsele konserveerimisele ja bürokraatlikele piirangutele, on ammendunud.

Teeme Riigikogule ettepaneku algatada laiapõhjaline avalik diskussioon ja riiklik strateegia suunal

Kultuuripärand – Identiteet – Aated – Riiklik tunnetus – Kogukond – Inimene.

Selle diskussiooni ja tulevase reformi praktiliseks platvormiks pakume välja kontseptsiooni „**Uus muinsuskaitse**“. Propageerime koostöövõrgustike ja partnerluse arengut riigiasutuste vahel, et aidata leida ning Riigi Eelarvestrateegiasse (RES) lisandada täiendavad valdkonnapõhised vahendid. Meie finantsiline teekaart näeb ette suurendada taotlusvoorude mahtu järgnevalt: **2027. aastal 15 miljonit eurot** ning pikemas vaates tagada stabiilne täiendav rahastusfond mahuga kuni 20 miljonit eurot aastas.

3. „Uus muinsuskaitse“ neli sammast

- 1. Muutus asjast iseeneses regionaalpolitika ja kogukonna ressursiks**
Seniselt museoloogiliselt artefaktide kogumiselt, konserveerimiselt ja ladustamiselt liikuda **kogukonnale suunatud, sotsiaalselt toimetuleva ja regionaalpoliitiliselt olulise ning turismi ressursi loova ehituspärandi ja ajalooliste hoonete haldamiseni** (*heritage management*), soosides nende kaasaegset kasutust. Hinnangute ja eesmärkide nihe peab liikuma arengu ja ettevõtluse suunas saavutamaks parem säilivus pikemas ajaperspektiivis ning seeläbi väärtustamine uute põlvkondade poolt. Nurka seisma jäetud ja lukustatud mälestis hävib; reaalne kasutus tagab pärandi füüsilise säilimise ja loob regionaalset omatulu ja tagab toimetuleku.
- 2. Registrate integratsioon ja ajaloolise õigluse taastamine**
Ajalooliste hoonete register ei tohi asuda muust maailmast eraldi – see peab olema **riikliku ehitusregistri (EHR) loomulik osa**. MKA roll peab muutuma – ameti spetsialistid hindavad ajalooliste väärtuslike detailide olemasolu ja säilimismäära ning annavad eritingimused käsitlemiseks hoone kehandi ehitusliku renoveerimise käigus. Muu esemeline pärand jääb valdaja-omaniku kasutusse ja ameti üldise jälgimise alla.
- 3. Riiklik kriteeriumipõhine inventuur (A kuni F) ja haldusmudeli reform**
EAHÜ peab pärandireformi **kõige primaarsemaks ja pakilisemaks sammuks** ehituspärandi kiiret, kriteeriumipõhist inventuuri ja sellele järgnevat selget klassifitseerimist väärtusklassidesse koos konkreetsete tähtaegade ja rahastusega. Eelarvekriisi tingimustes peab riik keskenduma riigi seisukohast pärandi kõige

väärtuslikumale osale, luues õigusselguse omanikule, muinsuskaitseametnikule ja teistele ametkondadele:

Kategooria A, B ja C (Analoog muinsuskaitsealadel toimivale)

Vastavad tänastele riikliku tähtsusega muinsuskaitsealadele linnades ja olulistele ehitismälestistele. On riigi identiteedi raudvara, kus säilitamise ja restaureerimise nõuded on rangemad ning kus planeeritud riiklik kaasrahastus ja tugi on planeeritult garanteeritud koos konkreetsete tähtaegadega.

Kategooria D ja E (Täiendavad rekonstrueeritavad klassid)

Laiendatud kategooriad, mis hõlmavad piirkondlikult väärtuslikku arhitektuuri kuni kohalike miljööväärtuslike aladeni. Nende klasside puhul on fookus säästval ja pärandit austaval **rekonstrueerimisel**, võimaldades kaasaegset funktsionaalset kasutust, paindlikumaid energiatõhususe lahendusi ning erasektori/kogukonna investeeringute kaasamist.

Kategooria F (Mälestise staatusest vabastamine ehk „lähikukkumine“)

Selge ja seadustatud väljumisstrateegia objektidele, mis on kaotanud oma ajaloolise substantsi, väärtuslikud detailid või mälestise tunnused ning mille taastamine on majanduslikult ja füüsiliselt võimatu. Staatuse kustutamine nimekirjast vabastab riigi jooksvast bürokraatlikust koormast, võimaldades suunata piiratud ressursid elujõuliste mälestiste päästmiseks.

Haldusvõimekuse kriis ja KOV-tasandi mittesäästlikkus

Praegune praktika veeretada kohustusi kohalike omavalitsuste (KOV) kaela ei ole jätkusuutlik. Erandina mõnest suurlinnast puudub Eesti omavalitsustes pärandialane kompetents, eelarve ja pädevus. Seetõttu peab ehitismälestiste strateegiline juhtimine ja järelevalve jääma riiklikule tasandile.

4. Menetlusprotsesside pikenemine, bürokraatia kulu ja järelevalve roll

Tänane menetlusprotsess ja ametkondlik suhtumine on omanikule **rahaliselt kallis**. Menetlusajad on pikad. Omanike poolt suure aja- ja rahakuluga ette valmistatud ehituslik projektdokumentatsioon, tegevuskavad ja arendusplaanid jäävad bürokraatlike takistuste tõttu aastateks sahtlisse tolmu koguma. See tulemuseta eeltöö hävitab investeerijate motivatsiooni enne, kui ehituseni üldse jõutakse.

Lahendusena vajame MKA sisemist reformi, mis nihutaks ameti fookuse partneriks ja nõustajaks, tõstes ameti positiivset kuvandit ühiskonnas. Kui see osutub võimatuks, teeme ettepaneku kaaluda valdkonna viimist **Maa- ja Ruumiameti (MARU)** – pädevusse. Ehituspärandi integreerimine laiemasse maa- ja ruumiplaneerimise konteksti lõpetaks pärandi käsitlemise isoleeritud „saarena“.

Samal ajal peab **muinsuskaitsejärelevalvel olema ehitusplatsil ja tellingutel palju rohkem otsustusõigust, kuid sellega kaasnevalt ka kordades suurem isiklik ja professionaalne vastutus**. Reaalajas ja kohapeal tehtavad säästvad otsused hoiavad ära kuude pikkused menetluspausid, mis on ajalooliste hoonete renoveerimisel peamiseks kulufaktoriks.

4. Muuseumide ja ekspositsioonide strateegiline roll

Eesti muuseumid on sisuliselt elujõulised, kuid majanduslikult „põlvili“.

Hoidlakriis Vajadus rajada kaks suurt ühishoidlat (Põhja- ja Lõuna-Eesti), mille maksumus on **ca 97 miljonit eurot** pluss käibemaks.

Turvalisus Muuseumid sh eraomanikud vajavad kriisivalmiduse fonde museaalide evakuatsioonivõimekuse ja varjendite loomiseks.

5. Toetusmeetmed ja regionaalne tasakaal

Regionaalne ebavõrdsus Praegune toetuste jaotus näeb välja ebaõiglane (nt Lääne-Virumaa sai 2026. aastal vaid 42 591 € vs Tartumaa 642 730 €).

Toetuste süsteem

Strateegilised suurgrandid (kuni 300 000 €) Regionaalselt määravatele suuremahulistele töödele ja kompleksidele.

Lihtsustatud väikekulude meede (kuni 50 000 €) Detailide (aknad, ukSED, ahjud) restaureerimiseks ilma kalli projekteerimiskohustusega.

Järelevalve ja pädevus

Restaureerimisõpe peab säilima maapiirkondades (Olustvere, Vana-Vigala jne).

Järelevalve peab saama platsil suurema otsustusõiguse ja vastutuse.

6. Partnerlus ja ministriumidevaheline koostöö

Horisontaalne koostöö

Pärandihoid peab kajastuma kõigi ministriumide (REM, KLIM, SIM, SOM jt) strateegiates, rahalised vahendid eelarvetes.

Võrgustumine LEADER-võrgustiku kaudu pärandi sidumine kohaliku ettevõtluse ja sotsiaalse sidususega.

Elanikkonnakaitse Kirikute ja mõisate kasutamine kerksuskeskustena.

„Uue muinsuskaitse“ visioon eeldab, et kultuuripärand lõimitakse horisontaalselt järgmiste ministriumite tegevustesse ja eelarvetesse:

Kultuuriministeerium (KUM)

Üleminek objektikeskselt kaitselt elavale pärandihaldusele (*heritage management*); muuseumide hoidlakriisi lahendamine riiklike ühishoidlate kaudu, sidudes pärandipoliitika laiemate koalitsioonilepingute lubadustega.

Haridus- ja Teadusministeerium (HTM) ning kutsepädevuse kriis

Traditsiooniliste ehitusoskuste õpetamist ei tohi tsentraliseerida suurte linnade kutsehariduskeskustesse. Linna kutsekooli asuv maalaps ei tule suure tõenäosusega enam maapiirkonda tagasi, kuna linnakeskkonna ahvatlused ja võimalused on kergemini kättesaadavad. See tekitab maal püsiva ja kriitilise oskustööjõu põua. Maaelulisi tegevusi ja restaureerimist peab õpetama spetsiifilises kohalikus keskkonnas – tuues riiklikeks tugipunktideks **Olustvere, Luua, Vana-Vigala ja Räpina** tüüpi õppeasutused.

Ehitusturul on **puudus praktilistest restauraatoritest – paatinat ja ajaloolist materjali tundvatest pädevatest platsiehitajatest.**

Tänane kutsepädevustunnistuste süsteem on aegunud ja bürookraatlik ning vajab ümbermõtestamist, et väärtustada reaalselt platsioskust, mitte ainult paberite tootmist.

Sotsiaalministeerium (SOM)

Pärandikeskkonna kui inimeste vaimse tervise, sotsiaalse sidususe ja kogukondliku turvatunde looja väärtustamine

Kliimaministeerium (KLIM)

Traditsiooniliste ehitusoskuste toetamine riiklikul ehitusturul.

Ajalooliste hoonete käsitlemine ringmajanduse ja CO₂ säästmise osana; pärandisõbralike energiatõhususe erisuste kehtestamine hoonete registris ning RKAS-i kinnisvarapoliitika ümberhindamine koostöös Rahandusministeeriumiga.

Regionaal- ja Põllumajandusministeerium (REM)

LEADER-võrgustiku kaudu maapiirkondade pärandi sidumine kohaliku ettevõtluse ja regionaalse tasakaaluga; toetusklasside mudeli juurutamine.

Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium (MKM)

Registrite ühendamine.

Siseministeerium (SIM)

Ajalooliste hoonete (kirikud, mõisad) valmisoleku tõstmine kriisideks, tuginedes EAHÜ koostatud mälestise omaniku kriisijuhendile; nende hoonete integreerimine elanikkonnakaitse ja varjumiskohtade võrgustikku.

7. Ettepanekud kultuurikomisjonile

1. RKAS-i mudel

Kirjutada RKAS-i omanikuootustesse, et **50% pärandvara müügitulust** suunatakse mälestiste toetusfondi.

2. Rahastusplaan

Suurendada taotlusvoorude mahtu järk-järgult: 2027. aastal 15 miljonit, jõudes stabiilse **20 miljoni euroni aastas.**

3. Kriisikindluse programm

Algatada riiklik investeringute kava muuseumihoidlate kriisi lahendamiseks (u 100 miljonit eurot), lahendused erakollektsioonidele.

4. Püsipartnerlus

Kujundada EAHÜ-st kultuurikomisjonile alaline nõuandev partner seadusemuudatuste arutelul.

Kokkuvõtteks

Kutsume Riigikogu kultuurikomisjoni üles võtma juhtrolli, et käivitada laiem riiklik ja ühiskondlik arutelu. Kultuuripärand on meie riikliku tunnetuse, identiteedi ja aatemaailma vundament, kuid see vundament vajab eelarvekriisi valguses kaasaegset, julget, bürokraatiavaba ja tulevikku vaatavat käsitlust. EAHÜ laiapõhjaline võrgustik on valmis panustama oma kompetentsiga, et arendada „Uue muinsuskaitse“ visioonist konkreetne seadusandlik ja strateegiline tegevuskava.

EAHÜ ootab riigilt suunamuutust, kus mälestiste omanikku usaldatakse kui riigi partnerit ja pärandit vaadeldakse kui Eesti kestlikkuse füüsilist garantiid.